

*Tézisek*

**A vendetta szerepe az elbeszélő forrásokban**  
***Politikai/társadalmi ideológia és családi stratégia***  
***Toszkánában, 1289 és 1424 között***

**Szolnoki Zoltán**

**Témavezető: Dr. Galamb György Ph. D.**

**Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és  
Társadalomtudományi Kar**

**Történelemtudományi Doktori Iskola Medievalisztika Program**

**Szeged**

**2021**

## Tézisek

### **A vendetta szerepe az elbeszélő forrásokban** ***Politikai/társadalmi ideológia és családi stratégia Toszkánában,*** ***1289 és 1424 között***

Szolnoki Zoltán

#### **1. Módszertan és források**

A disszertációban elsősorban arra kerestem a választ, hogy a különböző elbeszélő források szerzői a vendetta történeteket milyen motivációval és szándékkal jegyezték le. Arra is hangsúlyt fektettem, hogy bemutassam és elemezzem azt a kulturális/politikai közeget, amelyben az egyes krónikások tevékenykedtek. A vizsgált forrásokat keletkezési helyük szerint a történeti Toszkánára, kronológiailag pedig az 1289-től 1424-ig húzódó időszakra szűkítettem. Módszertani szempontból fontosnak tartottam, hogy a dolgozat fejezeteiben bemutatott krónikák és történeti munkák vizsgálata tükrözze a vizsgált régió historiográfiai sokszínűségét, ugyanakkor ne csupán egyedi, hanem általános tanulságok is levonhatók legyenek. Külön tematikus egységként kezeltem a firenzei és a Firenzéhez kötődő vendetta elbeszéléseket, a pistoiai vendettákat és pártharcokat, a sienai klánok küzdelmeit, a *ricordanze* tanulságait, valamint a vizsgált időszak végén keletkezett luccai forrásokat.

### **A disszertációban a következő vendettákat vizsgáltam:**

Buondelmonte - Amidei	1215 Firenze
Ruzza d'Arrigo di Luchese di Bonavia de'Sirigati - Scolari	1260 Firenze (contado)
Mannelli - Velluti	1267/1295 Firenze
Dore (Cancellieri) – Vanni (Cancellieri)	1300 Pistoia
Simone (Cancellieri) – Pero Pecoroni	1300 Pistoia
Dettorino, Vanni Fucci, Zazzara – Bertino Vergolesi	1300 Pistoia
Focaccia, Freduccio di Lippo – Detto di Sinibaldo	1300 Pistoia
Fredi (di Detto di Sinibaldo) - Bertracca	1300 Pistoia
Focaccia - Dettorino di Re di Rossi	1300 Pistoia
Giovanni Berignalle - Lorenzo di Dietaiuti de' Velluti, Velluto	1310 Firenze
son of Boccaccio Adimari - Gherardo Bordoni	1307 Firenze
young Donati – Betto Brunelleschi	1310 Firenze
Paffiera Cavalcanti - Pazzino Pazzi	1311 Firenze
Balsino di Francesco Tolomei - Francesco di Vanni Sinibaldi (Salimbeni)	1321 Siena
Giovanni Bottone - Tolomei	1322 Siena
Francesco Tolomei - Salimbeni	1322 Siena
Pietro di Mino Mellone, Tavenazzo di Meo Cristofani, Francesco (Tolomei) - Benuccio, Alessandro (Salimbeni)	1330 Siena
Salimbeni - Tolomei	1331 Siena
Agnolino Bottone, Stricha di Giovanni, Meio di Cione (Salimbeni) - Francesco Toso Tolomei, Carluccio di Francesco Tolomei, Bonaventura Tolomei, Pietro di Francesco Ughi de' Picolomini	1331 Siena
Meo di Nicola, Ranieri di Guccio (Malavolti), Neri d'Agnolo di Neri	1332 Siena

Radolfini - Naddo di Benuccio de' Piccolomini	
Vanuccio di Guiduccio de' Saraceni – Salinbene Scotti	1333 Siena
Deo di Pierozzo, Amerigo di Rigolo de' Malavolti - Nicolò di Salamone de' Piccolomini	1333 Siena
Nuccio di Guido (Saraceni) - Francesco di Filippo (Scotti)	1340 Siena
Piovano, Charllo, Charsilio Gherardini - Antonio di Totto Rinaldo (Panzani)	1344 Firenze
Luca di Totto, Antonio - Carlo Gherardini	1350 Firenze
Antonio Guinigi, Nicolao Sbarra - Lazzaro Guinigi	1392 Lucca
Giovanni Ciecie, Michele Bianchi – Matteo Firodolfi	1399 Firenze
Luca da Panzano – Giovanni Ciecie	1420 Firenze
Pedro di Argillaia - Nicolao Trinci, Bartolomeo Trinci	1421 (Nocera)

## 2. Vendetta és játékelmélet

A kutatás során megvizsgáltam a különböző vendetta leírások szerkezeti felépítését, a történetvezetés logikáját és adott esetben a történeti hagyományok képviselői között mutatkozó eltéréseket vagy éppen hasonlóságokat. Külön figyelmet fordítottam a bosszúállás játékelméleti kereteinek vizsgálatára, amely a nemzetközi erőszak-történeti kutatásokban is újdonság, a középkortörténeti szakirodalomban pedig teljes mértékben egyedi. Ez a nézőpont számos esetben segítette a források tanulságainak megértését. Az adott leírások mondanivalójának függvényében megvizsgáltam az adott városok politikatörténeti hátterét, a szerzők esetleges személyes motivációit és a társadalomtörténeti kapcsolódási pontokat is.

A vendettával foglalkozó szakirodalomban visszatérő vitapont a bosszúállás legitimitásának kérdése. Az álláspontok a hallgatólagosan engedékeny

városvezetések és az egyértelműen tiltó rendelkezések között ingadoznak. Az előbbi lényegében a Zorzi-féle funkcionális elmélet, míg az utóbbi a Trevor Dean-féle elképzelés. Mint a bevezetőben is utaltam rá, a különböző elgondolások elsősorban forrásértelmezési különbségekre vezethetők vissza. A disszertációban vizsgált források alapján úgy gondolom, hogy a két szempont az itáliai városi társadalmakban egyaránt megjelenhetett.

Ehhez érdemes újra felidézni az említett játékelméleti felfogást, mi szerint a vendetta egy adott pontig a mikroközösség számára hasznos magatartásként értelmezhető. Hiszen, amíg a bosszúállás jelenségének felemlegetése egy kommunikációs visszatartó erő az agresszív stratégiát folytató személyekkel szemben, addig a város szempontjából sem haszontalan. A vendetta ugyanakkor könnyen hátránnyá válhat, hiszen, ha a szemben álló felek nem csak visszatartó erőként, hanem a folyamatos visszavágás erőszakos eszközeként tekintenek rá, komoly károkat okozhat a közösség számára. A bosszúállásról való vélekedés tehát felosztható az egyének/mikroközösségek és a nagyobb közösségek/városok szempontjai szerint. Amíg a vendetta nem terjed tovább és nem bővül ki egyfajta közösségi tapasztalattá, csupán a konfliktusban résztvevő felek nézőpontja érvényesül. Megállapítható tehát, hogy a bosszúállásról való vélekedésnek volt egy nehezen meghatározható határa, amelyet átlépve a vendetta konfliktus-megoldási stratégiából ideológiává vált. Az elemzett források alapján ezeket a megfontolásokat az alábbiakban ábrázoltam. Mivel a vendettához való viszonyulás módjai forrástípusonként is változhatnak, ezért az általános tanulságok bemutatását a különböző vizsgált narratív műfajok összehasonlításával kezdem. A dolgozatban bemutatott és vizsgált források három alapvető formai kategóriába sorolhatók: a várostörténeti munkák, családtörténeti munkák (*ricordanze*) és a várostörténeti munkákba ágyazott elbeszélések csoportjaiba. A különböző műfajok vendetta felfogásai közötti eltérések

elsősorban a vonatkozó tanulságok párhuzamba állításával határozhatók meg. Ebből kiindulva először a forrásípusok általános vonásait vetem össze. A disszertáció fejezetei alapján jól meghatározhatók a várostörténeti és a családtörténeti munkák vendetta felfogásában mutatkozó különbségek. Az előbbi csoportba tartozó írások minden esetben a város vagy a várost vezető csoport ideológiájának megfelelő gondolatokat fogalmaztak meg. Ez a gondolatiság, árnyalatnyi különbségekkel, de a jelentősebb vendetta leírások esetében is tetten érhető. A krónikások és történetírók elsődleges vezérfonalát ugyanis a város nagyságának vagy vélt romlásának lejegyzése jelentette. Azok a szerzők, akik a toszkán városköztársaságok históriáját írták le, a stabilitást veszélyeztető tényezőként tekintettek a pártharcokra és a hozzájuk kapcsolt vendettákra. A *popoló*val szimpatizáló krónikások – így Compagni vagy Villani – a belpolitikai széthúzás megakadályozására, mint Firenze dicsőségének zálogára tekintettek. Az ezen gondolatok mentén ideologizáló szerzők esetében a vendetta stratégiai oldala csupán szimbolikusan jelent meg, amely ugyanakkor lehetővé teszi a leírtak játékelméleti keretek között történő vizsgálatát is. Az alapvető modellt ezekben az esetekben a közösség által elvárt viselkedés és az egyéni magatartásformák szembeállítása jelentette, amely megfeleltethető a nyereségmaximalizáló héja magatartás és a konfliktuskerülő galamb magatartás ellentétének. A bemutatott narratív szempontok miatt a megállapítható interakciók jelentősen torzítottak: a szerzők a héja által elérhető nyereséget nem említették vagy jelentősen csökkentik. Ez a gondolatkör a firenzei történet hagyomány további jelentős szerzőinél – igaz árnyalatnyi eltérésekkel – szintén megfigyelhető

Erre utal a Buondelmonte-Amidei vendetta több száz éven tartó historiográfiai népszerűsége is. Stefani, Bruni vagy Machiavelli is a 14. század fordulóján élő szerzőkhöz hasonló módon vélekedett a vendetta káros hatásairól.

### 3. A *ricordi* tanulságai

A *ricordanze* a családi, vagyis mikroközösségi nézőpontot mutatja be. Ezek térben és időben eltérő dimenziókat írnak le. A várostörténeti munkákkal szemben, a bemutatott időszakok jóval rövidebbek, akár pár naposak is lehetnek (lásd például Luca di Panzano munkáját). A múltbéli tapasztalat, vagyis a mikroközösség belső történelme sokkal rövidebb, de egyúttal közvetlenebb is. Az adott csoportot érintő tapasztalat sok esetben élményszerűbb, hiszen az egyes szerzők – így Luca di Panzano vagy Donato Velluti - a vendettákat átélték, megtapasztalták. Azokban az esetekben, amikor maguk a családtörténeti krónikások nem vettek részt a konfliktusokban, a közvetlen emlékezetátadás vagy a családi identitás révén szintén közvetlenebb emlékezetéről beszélhetünk (Lapo Niccolini munkája). Ez a személyesebb, közelebbi nézőpont lehetővé tette számukra a vendetták egyszerű lejegyzése mellett a hétköznapiabb vizsgálatát is, akár a rövid távú, akár a hosszú távú családi stratégiát illetően. A *ricordanze* szerzői az események súlyát átérezték, az előnyeit és a hátrányait a saját tapasztalatuk mentén mutatták be. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a vélt előnyök és a vélt hátrányok minden esetben a városi politika ismeretében kerültek megfogalmazásra. A vendettára való reflexió ezekben az esetekben ugyanakkor mégsem a városi ideológia, hanem a családi stratégia kereteinek felelt meg. Egyetlen esetben sem olvashatunk arra vonatkozó utalást, hogy a támadásokat erkölcsi vagy vallásos következményeik miatt ítélték volna el. Az esetleges negatív megítélés minden vizsgált forrásban az adott korszak városi politikájától és a család lehetőségeitől függött, amelyre a rosszul sikerült próbálkozások is nagy hatással voltak. Ezek a megállapítások arra mutatnak rá, hogy a vendettát mikroközösségi szinten nem elvont fogalomként, hanem valós stratégiai lehetőségként mérlegelték (lásd Velluto elutasítását vagy a Gherardini fivérek utáni hajszát). Amíg tehát a

várostartörténeti krónikák bemutatott játékelméleti megfontolásai modellszerűek és bizonyos szempontból szándékosan torzítanak, addig a *ricordanze* tanulságai a valódi tapasztalatokon alapulnak, amit a sokszínűségük is mutat. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a családtörténeti krónikák vonatkozó bejegyzései ne rendelkeznének játékelméleti vonzattal: a vendetta elkövetői számára a becsület megőrzése mellett a további sértések elkerülése is szerepet játszhatott. A haragosaikat a megfelelő időben és helyen próbálták megtámadni, ami nem csupán véletlenszerű eseteket eredményezett, hanem kimutathatóan tudatosan végrehajtott akciókat.

Megállapítható, hogy akár a Vellutik akár a Panzanik mérlegelték a lehetőségeiket és csupán akkor döntöttek a vendetta mellett, amikor arra a városi szintű politika és a családi erőforrások lehetőséget biztosítottak. A *ricordanze* vendettái így a fő gondolatiságukat tekintve éles kontrasztot mutatnak a várostartörténeti munkák feljegyzéseivel. A vizsgált források a családi identitás kérdését is érintik. A családtörténeti munkák vendetta történeteiben ugyanis nem arról van szó, hogy a közösségi érdek marginálissá válik, hanem arról, hogy a közösség meghatározása szűkebb: a családra korlátozódik, míg a város csupán a háttérül szolgáló politikai közeg, amely kijelöli a mozgásteret. A családtörténeti feljegyzések vizsgált vendetta esetei így arra is rámutatnak, hogy a támadások nem a város szempontjaival, hanem azzal párhuzamosan kerültek végrehajtásra: a Sclarik és a Mannellik többször száműzött ghibellinek voltak, a Gherardini testvérek és Ciecie pedig száműzött vagy jogfosztott személyek. A disszertációban elemzett példák nem cáfolják a várostartörténeti munkák békekövető nézőpontját, sokkal inkább rámutatnak a vendetta elbeszélések műfaji kereteire. A személyes és a közösségi nézőpont, mint fentebb már említettem, egymás mellett, külön-külön retorikai és ideológiai háttér mentén volt jelen a középkori



Toszkánában. Ezek a megfontolások inkább Andrea Zorzi funkcionalista elméletét támasztják alá. Kimutatható ugyanis, hogy a vendettának más és más műfaji keretek között eltérő szerkezeti, narratív, vagyis végső soron nyelvi és kulturális keretei voltak. A vizsgált szerzőknél a bosszúállás korlátai is megjelennek, hiszen számos esetben olvashatunk az erőszakos tettek kudarcáról vagy tiltásáról. A Ciecie utáni hajsza pedig rámutat az ilyen tettek logisztikai nehézségeire is.

#### **4. A novellák tanulságai**

A vizsgált novellák a várostörténeti krónikák vendetta leírásaihoz hasonló szerkezeti kereteket mutatnak: megjelenik a szemben álló családok bemutatása, a kezdeti sértések ismertetése és a potenciálisan vendettához vezető döntési helyzet és következményei is. A szerzők által fontosnak vélt tanulságok – más forrásokhoz hasonlóan - rendszerint az utolsó két szerkezeti pontból vonhatók le. A döntési helyzetek gyakori leírásai párhuzamba állíthatók a krónikákban olvasható vendetta történetek hasonló pontjaival. Erre utal az is, hogy a szerzők a történetek szereplőinek (a Buondelmonte – Amidei és a Cancellieri-vendettához hasonlóan) elhangzott gondolatokat, mondatokat tulajdonítanak. Ezek rendszerint azokhoz a szerkezeti elemekhez kötődnek, amikor a szereplők valamilyen dilemmával szembesülnek és a döntéseik mellett érvelnek. Véleményem szerint ez arra utal, hogy a krónikákban olvasott elemek (legalábbis általánosságban) ismertek lehettek, megteremtve a novellák értelmezési kontextusát. Erre utal az is, hogy Sercambi történeteinek szereplői valóságos személyekkel vagy családokkal állíthatók párhuzamba.

A várostörténeti munkákban olvasható vendetta leírások formai hasonlósága ellenére azonban számos eltérés figyelhető meg. Az általános dilemmát nem a várostörténeti krónikákban megfigyelt egyéni-közösségi érdek szembe

állítás, hanem valamilyen egyedi gondolkör megfogalmazása jelenti. Ez Sercambi írásaiban a város urának figyelmeztetése és tanítása. A luccai szerző egyes munkáiban (Hectore Pallavicino és Orlando Rossi bukása) pedig maga a döntési helyzetbe kerülő személy lesz a sértést elkövető fél, aki előidézi saját bukását.

## **5. A vendetta legendái**

A vendetta vizsgált narratív forrásai nem csak a műfaji jellegzetességek, hanem az információátadás mértéke és minősége szerint is csoportosíthatók. A krónikákban olvasható történetek eltérései alapján megkülönböztettem a vendetta nagyobb legendáit, a kisebb legendáit és az egyszerű eseménytörténeti feljegyzéseket. A nagyobb legendák jellemző vonásának tartom a szélesebb körben történő ismeretátadást, amely nagyobb közösségek számára jelentett tartós mögöttes jelentéstartalmat. Ezek alatt azokat a feljegyzéseket értem, amelyek a várostörténeti krónikás hagyományban az egész vizsgált periódus alatt hasonló formában megtalálhatók voltak. Ezekben az esetekben a szélesebb körben történő átadást pedig a szomszédos városokban kimutatható átvétellel vélem alátámaszthatónak. Ilyenek a firenzei történeti hagyomány esetében a Buondelmonte – Amidei vendetta és a Cancellieri-vendetta, amelyek kimutathatóan több város irodalmában is megjelentek. Véleményem szerint a történetek sorozatos lejegyzése és átvétele arról árulkodik, hogy a szerzők fontos információk hordozóinak tekinthették ezeket. Feltételezhető, hogy a vendetták nagyobb legendáiból levonható tanulságok több évszázadon és számos nemzedékeken keresztül is érvényesek lehettek, az egymást követő politikai berendezkedések ideológiájától függetlenül. Azok a vendetta történetek, amelyeket kisebb legendáknak tartok, olyan események voltak, amelyek egy-egy krónikában kiemelkedő szerepet kaptak, de nem váltak olyan széles körben ismertté, mint

a nagyobb legendák. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy nem csupán egy adott krónikás érdeklődését keltették fel, hanem egy-egy további lejegyzésük is született. Ezek azonban jellemző módon nem teljes átvételek, hanem csupán egy-egy részlet újbóli (vagy független) lejegyzései voltak. Ezek jellemzően az eseményt követő 1-2 generáción belül születtek. A többiek által lejegyzett információk általában megdöbbentő vagy szokatlan események voltak. Példaként említhető Gherardo Bordoni kezének levágása vagy Betto Brunelleschi sakk játéka.

Ezekben az esetekben már az emlékezet módja is árulkodó, hiszen a teljes eseménysor feljegyzése helyett gyakran csak a kiragadott részletek kerültek papírra. Simone della Tosa Betto halálának körülményeiről például csak két alapinformációt közölt, amelyből az egyik a sakkozás volt. Véleményem szerint ez arra utal, hogy ezek a kiragadott információk a korban megdöbbentőnek vagy valamilyen szempontból szenzációnak számítottak, így rövid ideig a narratív (esetleg a szóbeli) emlékezet részét képezték. Ennek ellenére azonban nem rendelkeztek olyan mögöttes tartalommal, amelyek lehetővé tették volna a teljes történeti hagyományba való hosszú távú beépülésüket. Azok az erőszakos tettek, így a vendetták is, amelyek eseménytörténeti szempontból kerültek lejegyzésre krónikáinként is mutathattak sajátosságokat. A történetek kronológiai szempontú lejegyzése szerzőnként eltérhetett. A sienai történeti munkák jellemző módon napra pontosan jegyezték fel az utcai összecsapások helyszínét, míg a Pistoiai Névtelen csupán az általa pontosnak vélt naptári évet jegyezte le. Megállapítható, hogy az eseménytörténeti leírások nélkülözték a szimbolikus jellegű tartalmakat, de a mélyebb erkölcsi szempontokat is. Ugyanis, bár általában véve az összecsapásokat negatív színben tüntették fel a krónikások, a szereplőknek sem a vélt vagy valós tulajdonságait, sem pedig a döntési helyzeteit nem jegyezték le. A krónikások által megfogalmazott

megítélésüket egyedül a konfliktusok sorába illeszkedő esetleges békéltetések említései mutatják. Ez a szempont a vizsgált anyagban elsősorban a sienai krónikairódalomban jelenik meg. Véleményem szerint a pártharcokra és konfliktusokra adott reakció a Kilencek sienai városvezetése alatt nem csak elítélő lehetett: a folyamatos vendették a rendszer szerves részét képezték. Ugyanis az aktív közbeavatkozások alátámasztották a berendezkedés létjogosultságát. Más esetben (Pistoia) az eseménytörténeti feljegyzések bemutatják a konfliktusok és a vendették lépcsőzetes felépítését. Az utóbbi kitűnő példája annak, hogy a pártok küzdelmei a közösség számára milyen valós veszélyeket jelenthettek. A disszertációban vizsgált források egyrészt a tárgyalt események időrendjében, másrészt forrástípusonként kerültek bemutatásra. Ugyanakkor az is fontos, hogy a városköztársaságokban alkotó szerzőktől (például Compagni, Villani vagy Velluti) eljutunk a korlátozott oligarchia alkotóin át (lásd Bruni, Niccolini vagy Panzano) a singoria támogatójáiig (Sercambi). A szerzők politikai és családi hátterét, valamint az alkotás körülményeit vizsgálva természetesen adódik a különböző vendetta elbeszélések sokszínűsége, ami lehetővé teszi a kutató számára az eltérő megközelítésmódok vizsgálatát. A vendettára vonatkozó általános megállapítások mellett így egyedi tanulságok is adódnak. Az alábbiakban ezeket fogalom össze röviden.

## **6. Egyedi tanulságok**

A Buondelmonte – Amidei elbeszéléseiben jól elkülöníthetők azok a szerkezeti elemek, amelyek a különböző korok szerzői számára sokatmondóak voltak. Már Enrico Faini és N. P. J. Gordon is rámutatott, hogy a firenzei történeti hagyományban az elbeszélés egyes elemei állandó jelleggel feltűnnek. Úgy gondolom, hogy ezek és az állandó részek szimbolikus pontjai nem csupán a tett kihangsúlyozásának eszközei voltak,

hanem a történet szereplői előtt adódó döntési helyzetek bemutatását is szolgálták. Az állandó elemek Mars szobra, húsvét napja, de főképp a szereplők szájába adott mondatok voltak.

Az esküszegés okaként Villani vagy Compagni csupán a lány szépségét hozták fel. Stefani és Bruni sokkal tágabb mozgásteret biztosított az esküszegő Buondelmonténak, hiszen szerintük a motivációjához már nem csak a Donati lány szépsége, hanem egyéb tulajdonságai is hozzájárultak. Véleményem szerint a származásának és nemességének kihangsúlyozása olyan tényezők lehetnek, amelyek nem csak a *grandik*, de a várost irányító oligarchia vezetőinek kritikáját is jelentették. Az állandó tanulság pedig az egyéni érdekek és a közösség által elvárt magatartás ellentmondása lehetett.

A Cancellieri-vendettát lejegyző szerzők két fő csoportra oszthatók: a firenzei és a pistoiai munkákra. Az előbbiek rámutatnak arra, hogy egy történeti hagyományon belül is számos eltérő nézőpont figyelhető meg. Véleményem szerint kimutatható, hogy Villanitól egészen Machiavelliig a történet az 1300-as évek fordulójának regionális kapcsolattörténetét egyszerűsítette le. A szerkezeti felépítés vizsgálata alapján pedig azt a tanulságot is levonhatónak tartom, hogy a Buondelmonte-gyilkosság egyes fordulópontjai mintaként szolgálhattak a pistoiai esemény lejegyzői számára.

A történet fő tanulságában észrevehető egy logikai ellentmondás is: úgy tűnik, hogy a leírásban a fehér Cancellierik békekövető magatartása nem fizetődik ki, csupán erőszakos választ eredményez. A közösség által elvárt viselkedést előtérbe helyező gondolatok között ez joggal tekinthető egyfajta tanmese-paradoxonnak. A firenzei szerzők másik célját sem szabad figyelmen kívül hagyni: a Donati-Cerchi konfliktust az erőszakosnak és féktelennek bemutatott pistoiaiakhoz próbálták visszavezetni.

A Pistoiai Névtelen által lejegyzett pártharcos eseménytörténet kiválóan mutatja be azt a folyamatot, amely során egy kevésbé erős városvezetés jóformán egy-két év alatt a tehetetlenség végső fázisába juthatott a 14. században, ami végül a külső beavatkozásban csúcsosodott ki. A leírtak azért is fontosak, mert arra is kiemelkedő példát jelentenek, hogy a Cancellieri-vendetta, amely a firenzei forrásokban egyedüli pistoiai összecsapásként jelenik meg, hogyan illeszkedett a legalább tíz vendettából álló összecsapások láncolatába. A pistoiai krónika vonatkozó bejegyzései alapján úgy vélem, hogy a szerző, bár elítélte a pártharcokat, összességében a fehér Cancellieri családdal szimpatizálhatott. A Cancellieri-vendetta történetét a korábban meghatározott szempontok alapján a vendetta nagyobb legendái közé sorolom.

A Dino Compagni által leírt vendetták a firenzei fekete guelf vezetők bukásához kötődnek. A szerző által lejegyzett történetek azokra az esetekre jelentenek kiemelkedő példát, amelyek a 14. század elején nagy visszhangot váltottak ki, de hosszútávon nem épültek be a firenzei történeti hagyomány vendetta elbeszélései közé. Véleményem szerint ennek az oka az lehetett, hogy a Pazzi, a Brunelleschi és a Bordonni gyilkosságok nem egy pártharc kezdetét, hanem sokkal inkább a lezárását jelentették. Az utcai összecsapások már kevésbé számítottak belpolitikai újdonságnak a korabeli városban, ráadásul az említett vendettáknak már nem volt számottevő közösségi vonzata. Kirajzolódnak azok az elemek, amelyek potenciálisan szimbolikus jelentőségük lehetnek volna, de erre a történeti hagyományban mégsem került sor.

Sienában a Kilencek városvezetése alatt a Salimbeni, a Tolomei, a Malavolti és a Piccolomini családok konfliktusai voltak jellemzőek, de ki kell emelni a Saraceni és a Scotti családok között húzódó nézeteltéréseket is. A *Cronaca*

*senese* lapjain és a névtelen szerzők korabeli munkáiban a pártharcok az 1320-as évektől 1344-ig elsősorban vendették láncolataként tűnnek fel. A vonatkozó források eltérően a pistoiai krónikától egy kiegyenlítettebb rendszert mutatnak be. A leírtak forrásértéke elsősorban abban rejlik, hogy a béke ideológiáját középpontba helyező városi kormányzat hogyan viszonyulhatott a helyenként erőszakos módszereket alkalmazó nagy politikai befolyással és anyagi háttérrel rendelkező szupermagnásokhoz. Véleményem szerint a városvezetés egyrészt nem is tudott teljesen féket vetni a pártharcoknak, másrészt összességében nem is akart. Mint a vonatkozó szakirodalom is rámutat, a családok is a Kilenckben láthatták egymás megfélemezésének biztosítékát.

A *ricordanze* betekintést enged a mikroközösségek által végrehajtott vendették mozgatórugóiba. Mint az általános tanulságok között is említettem, a családtörténeti krónikák betekintést adnak a vendetta stratégiai oldalába. Ilyen szempontból a vizsgált forrásokban öt különböző hozzáállást fedezhetünk fel. Az első a bosszúállást előtérbe helyező magatartás, amely elsősorban a Panzani család krónikájában érhető tetten. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy bár a Panzanik tűnnek a források alapján a leginkább bosszúálló családnak, az ő esetükben is tetten érhető, hogy más, kevésbé fajsúlyos esetekben a békekötést preferálták. Így a vendettával végződő esetek lényegében a krónikás személyes felfogását tükrözhetik, amelyben kulcsszerepet játszhatott a szerző édesapjának korai meggyilkolása.

A következő hozzáállást a Donato Velluti által jegyzett krónika mutatja. A Vellutik 1295-ben a bosszú segítségével tudták lezárni a Mannelli családdal kapcsolatos nézeteltérésüket. Fontos identitás meghatározó szerepe volt a ghibellin családdal szemben elkövetett vendettának. A szerző korára azonban a belpolitikai körülmények átalakulása már nem tette lehetővé az erőszakos

stratégia folytatását, így amikor Donato Velluti a család élére került kifejezetten tiltotta és elítélte az ellenségektől elszenvedett sértések megtorlását. A Panzani család tagjaihoz hasonlóan a Vellutik is mérlegelték a lehetőségeiket, ami újfent alátámasztja, hogy a bosszúállás a mikroközösségek számára nem erkölcsi, hanem inkább stratégiai szempont volt.

Lapo Niccolini családtörténeti munkája újfent olyan történetet őrzött meg, amely alapján megállapítható a családi vendetta identitásformáló szerepe. A ghibellin Scolarik felett aratott siker olyan eleme lehetett a Sirigati família emlékezetének, amely a család ősiségét, lovagi és militáns jellegű örökségét bizonyította. A Niccolini által lejegyzettek azonban nem emlékeznek meg olyan későbbi konfliktusról, amely során ezt a tapasztalatot aktívan használták vagy újraértelmezték volna. Az ő esetükben ugyanis az említett szempontok a 14. század végi firenzei politikában való helykereséshez voltak szükségesek, hiszen így a család hivatalviselő lehetett a korlátozott oligarchia rendszerében.

A Neri Strinati-féle családi krónika egy sajátos nézőpontról árulkodik. Annak ellenére, hogy a család tagjai részt vehettek konfliktusokban, a szerző erről nem írt. A munkában leírt békéltetések megjelenése ugyanakkor arról árulkodik, hogy a száműzetésben élő krónikás a konfliktusok diplomáciai eszközökkel történő megoldását tarthatta fontosabbnak.

Ez a nézőpont a családi stratégiai lehetőségekhez való tudatos viszonyulásról árulkodik: a politikai lehetőségek beszűkülésével a ghibellin múlthoz kapcsolódó erőszakos események emlékezte már nem jelenthetett helyzeti előnyt. A *ricordanze* egyes szerzőinek vizsgálata tehát bemutatja, hogy a kérdéskörrel egy-egy családon belül is időben változó, eltérő szempontok kerülhettek előtérbe.



A dolgozatot a luccai krónikás és politikus, Giovanni Sercambi munkáinak a vizsgálata zárta. Értékes sorokat olvashatunk azzal kapcsolatban, hogy milyen problémákat jelenthetett a városi pártokra épülő rendszer átalakulása egyeduralommá. A krónikás szerint a város urát ugyanis egyaránt fenyegethette a régi ellenségeinek bosszúja és a régi pártharcos híveinek elpártolása. Sercambi a korban egyedülálló módon a vendetták elkerülésére nem a békekövető magatartást javasolta, hanem az ellenségei teljes legyőzését.

A békekövető magatartást nem helytelenítette, de felismerte, hogy stratégiai szempontból nem célravezető. A vendettát tehát komoly veszélyként kezelte, az általa leírtak pedig arról árulkodnak, hogy más városi krónikáktól eltérően a bosszúállással kapcsolatban nem ideológiai, hanem stratégiai nézőpontot képviselt. Véleményem szerint a vendettával kapcsolatos tanácsai elsősorban Lazzaro meggyilkolásának tapasztaltára vezethetők vissza. A krónikás számára Lazzaro a helytelenül politizáló vezető mintája lehetett, aki hagyta, hogy fegyvert ragadjanak ellene és a vendetta kibontakozzon.

Sercambinál a vendetta veszélyei egy másik eset kapcsán is megjelennek: a Trinci-testvérek ellen elkövetett bosszúállás lejegyzésében. A szokatlan terjedelmű bejegyzést összevetettem más területek történeti munkáival és arra a következtetésre jutottam, hogy a luccai szerző által leírtak az eseményeknek egy torzított vagy legalábbis elfogult változatát mutatják be. A luccai szerző véleményem szerint azért mellőzte ezeket a részeket, mert a Trinci testvérek és a Guinigi család tagjai ekkoriban stratégiai házasságokat kötöttek egymással, az így kialakuló rokoni körhöz – mint a vonatkozó fejezetben kifejtettem – további umbriai famíliák csatlakoztak, akik mindkét féllel családi viszonyt ápoltak. A folignói egyeduralmodók bukása tehát

érzékeny téma lehetett a luccai udvarban, amellyel úgy vélem, hogy a krónikás is tisztában lehetett.

Giovanni Sercambi meghatározta a külső barátok halmazát, illetve egy-egy esetben egy köztes állapotot is megnevezett: azon kisebb barátokat, akik bár a vezetővel jóban vannak, a klánnak nem válnak hasznára. Ez tulajdonképpen a közösségi érdek egyik újszerű meghatározását takarja. A krónikás a tanácsadó elbeszéléseiben ugyanis arról írt, hogy a belső barátok tanácsainak elfogadása a jó vezető egyik ismérve, míg a többiek figyelembe vétele a csoporton belüli konfliktusokhoz vezethet. Az uralkodó és a belső barátok viszonyának záloga Sercambi szerint az egyik oldalról a támogatás, míg a másik irányból a pozíciók és birtokok biztosítása a támogatók számára. Hogyha ez nem valósul meg, a belső barátok akár a vezető ellen is fordulhatnak.

A vendetta történetek a vizsgált korszak kezdetétől egészen a luccai szerzőig olyan tartalmakat hordoztak, amelyek vizsgálata elengedhetetlen a korszak megértéséhez. A vendetta kontextusa és értelmezési lehetőségei folyamatosan változtak, de a bosszúállás fogalma és alapvetései változatlanul érvényesnek hatottak. A városi pártok 13. századi vendettáitól az 1400-as évek elejéig a toszkán történetírók a jelenséget egyformán veszélyes és nagy hatású történésként jegyezték le. A mágnások és a *popolo* által uralt városokból a 15. századra egyeduralkodó alakultak ki, amelyekben a vendetta formailag már nem a köztársasági berendezkedések békéjére, hanem a városokat vezető családokra lehetett hatással. A magán bosszú így idővel összeesküvéssé és árulássá alakult.

## 7. Kapcsolódó publikációk:

1. Szolnoki Zoltán: Árulás, összeesküvés és megtorlás a Croniche di Luccában: A Trinci testvérek meggyilkolása  
In: Micae Mediaevales IX. - Fialat történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról  
Budapest, Magyarország: ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, (2020) pp. 171-187. , 17 p. ISSN: 2062-2198
2. Szolnoki Zoltán: Logical paradox in medieval vendetta  
VERITATIS IMAGO: TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 2020 : 2-3. pp. 1-4. , 4 p. (2020)
3. Szolnoki Zoltán: Erőszak, igazságszolgáltatás és városi politika a középkori és a kora újkori Bolognában (recenzió)  
Belvedere Meridionale 32 (2020) 1. 103-109.
4. Szolnoki Zoltán: Giovanni Sercambi elmékedései a bosszúállásról  
Micae mediaevales 2019 : VIII pp. 117-132. , 16 p. (2019)
5. Szolnoki, Zoltán: Tornyok harca a középkori Rómában (recenzió) Alberto Di Santo: Guerre di torri : Violenza e conflitto a Roma tra 1200 e 1500  
Viella, Roma, 2016. In: Aetas, (32) 3. pp. 171-174. (2017)
6. Szolnoki Zoltán: Városok közötti kapcsolat és politikai intrika a Cancellieri-vendetta leírásaiban  
In: Szanka, Brigitta; Szolnoki, Zoltán; Juhász, Péter (szerk.) Középkortörténeti tanulmányok 9. : A IX. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2015. június 17-19.) előadásai  
Szeged, Magyarország: Szegedi Középkorász Műhely, (2017) pp. 123-138. , 15 p.
7. Szolnoki Zoltán: A Salimbeni-Montanini konfliktus és megoldása: Hatalmi harcok, vendetta és propaganda a középkori Sienában  
In: Fábián, Laura; Uhrin, Dorottya; Farkas, Csaba; Ribi, András (szerk.) Micae mediaevales VI.: Fialat történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról  
Budapest, Magyarország: ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, (2017) pp. 213-225. , 12 p.

8. Szolnoki Zoltán: Középkori vendetták, mint döntési helyzetek  
In: Keresztes, Gábor (szerk.) Tavaszi Szél 2015 / Spring Wind 2015. IV. kötet: Orvos- és egészségtudomány, pszichológia és neveléstudomány, szociológia és multidiszciplináris történelem és politikatudomány  
Budapest, Magyarország, Eger, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ), EKF Líceum Kiadó, (2015) pp. 543-555. , 12 p.
  
9. Szolnoki Zoltán: Gyilkosság Mars szobra alatt  
AETAS: TÖRTÉNETTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT 29 : 1 pp. 132-140. , 9 p. (2014)

# Nyilatkozat

Alulírott Szolnoki Zoltán, az SZTE-BTK-TDI Medievisztikai Programjának doktori hallgatója nyilatkozom és aláírással igazolom, hogy jelen doktori disszertáció a saját, önálló munkám. Az abban hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően készült.

Szeged, 2021. február 15.

Szolnoki Zoltán